

Ombruk og reparasjon: Hvor står vi?

Ombruk og reparasjon skjer, men i liten skala. For de fleste produkter er det fortsatt enklere og billigere å kjøpe nytt. Utviklingen varierer mellom produktgruppene. Noen er i ferd med å bli konkurransedyktige, mens andre knapt har et fungerende bruktmarked. Nytt EU-regelverk vil gjøre produkter mer holdbare og reparerbare. I tillegg må prisforholdet mellom nytt og brukt utjevnes, koblingen mellom tilbud og etterspørsel styrkes, og informasjon om ombruk og reparasjon nå bredere ut.

Hva er målet?

Regjeringen har satt følgende delmål mot 2035:

«Det er etablert nye initiativ og samarbeid som gir en betydelig økning i ombruk og reparasjon blant forbrukere, sivilsamfunn, næringsliv og offentlig sektor.»

Innsatsen skal rettes mot tekstiler, elektronikk og hvitevarer, møbler og bygningsmaterialer som er der potensialet vurderes særlig stort.

Hva er status i dag?

Ombruk og reparasjon skjer, men i liten skala. Utviklingen varierer mellom produktgruppene.

For tekstiler er forbruket høyt, men ombruket begrenset. Digitale markedsplasser som FINN og Tise har gjort det enklere å kjøpe og selge brukt, og det etableres stadig nye ombrukskonsepter. Volumene som ombrukes er likevel fortsatt lave. Tekstilimporten tilsvarte i 2025 anslagsvis 15–16 kilo per person, og bare om lag 1,4 prosent av tekstilene som settes på markedet havner i innenlands ombruk. Tekstiler repareres i liten grad, og reparasjonsmarkedet preges av småskalaaktører.

For elektronikk er bruktmarkedet begrenset til tross for et høyt forbruk på om lag 27 kilo per person i året. For mobiltelefoner har det vokst frem et kommersielt marked gjennom innbytteprogrammer, men for hvitevarer og øvrig elektronikk er tilbudet lite. Elektronikk repareres i liten grad, og det som repareres er først og fremst mobiltelefoner, bærbare PCer og TVer. De fleste reparasjoner skjer gjennom garanti, reklamasjon eller forsikring, og markedet for reparasjon som forbrukerne selv betaler for er lite.

For møbler er ombruk og reparasjon fortsatt unntaket, men det har skjedd en tydelig utvikling de siste årene. Særlig markedet for brukte kontormøbler har tatt seg opp, hovedsakelig drevet av offentlige virksomheter som har etterspurt brukte møbler i sine innkjøp. Reparasjonstilbudet er rettet mot nisjer, og prisen gjør det lite tilgjengelig for forbrukere som ønsker å reparere ordinære møbler.

For bygningsmaterialer er ombruk fortsatt umodent, men noen materialkategorier har passert pilotfasen. For hulldekker, stål og trevirke finnes det nå standarder for redokumentasjon, og gjenbruk av disse materialene er mulig i full skala. Store byggherrer har kommet lengst, mens praksisen er lite utbredt hos mindre aktører. For bygg kan skadeoppgjør potensielt løses med ombruksmaterialer fremfor nye, men dette er foreløpig på utprøvningsstadiet.

Hvem er de sentrale aktørene?

Kommersielle tilbydere finnes i alle produktgruppene, men de fleste er små. For tekstiler finnes bruktbuikker, merkevarer som videreselger brukt, og kommisjonskonsepter for videresalg. Reparasjonsmarkedet består hovedsakelig av mange små systuer. For elektronikk finnes spesialiserte oppkjøpere som setter i stand og videreselger brukte enheter, store elektronikkjeder med innbytteprogrammer og salg av brukt, og små, uavhengige verksteder. For møbler er ombruksmarkedet rettet mot offentlig sektor, og reparasjon utføres av små håndverksverksteder. For bygningsmaterialer er det kommet aktører som formidler og resertifiserer brukte materialer, men markedet er lite.

Offentlig sektor bidrar som innkjøper, formidler og byggherre. Flere kommuner har etablert rammeavtaler for brukte møbler, og helseforetak og kommuner kjøper brukt IKT-utstyr. Kommunale avfallsselskaper formidler ombruksvarer gjennom ombruksmottak og bruktbuikker. Som byggherre setter Statsbygg og flere kommuner av egne ombruksbudsjetter og bruker digitale plattformer for å holde materialer i omløp.

Ideelle aktører er størst innen tekstil. Fretex og andre ideelle organisasjoner samler inn og videreselger brukte tekstiler gjennom et landsdekkende nettverk av bruktbuikker og innsamlingspunkter. Innen andre produktgrupper er innsatsen mer enkeltstående.

Plattformer og mellomledd kobler tilbydere og etterspørrere. FINN og Tise er de sentrale markeds plassene for brukte varer. I tillegg finnes spesialiserte plattformer for tekstilreparasjon og for sporbarhet og omsetning av bygningsmaterialer. Forsikringsselskaper har også blitt en aktør i ombruksmarkedet, ved at de i økende grad velger reparasjon fremfor kontantoppgjør ved skade.

Hva driver ombruk og reparasjon?

Ombruk gir allerede konkrete innsparinger der det er satt i system. Kommuner og helseforetak som har lagt om innkjøpene sine sparer på å kjøpe brukt. Innen bygg har kostnadene for ombruk av materialer som hulldekker falt fra et mangedobbelt nivå til nær prisen på nytt. Kommersielle aktører ser i økende grad ombruk som et marked, og nye selskaper bygger forretningsmodeller rundt resertifisering og videresalg. Lønnsomheten forutsetter tilstrekkelig volum. Innen bygg og anlegg er eldre materialer som trevirke og ventilasjonskanaler ofte etterspurt fordi de har bedre materialegenskaper enn ny produksjon.

Offentlig sektor har begynt å bruke innkjøpsmakten til å fremme ombruk. Staten og kommunene kjøper varer og tjenester for om lag 835 milliarder kroner i året, og siden 2024 er det lovpålagt at klima og miljø skal vektas med minst 30 prosent i kunngjøringspliktige anskaffelser. Ombruk og produkter med lengre levetid er eksplisitt nevnt som en måte å oppfylle kravet på. Enova støtter i tillegg ombrukskartlegging og gjennomførbarhetsstudier i bygg.

Både gjeldende norsk regelverk og kommende EU-regler stiller krav som fremmer ombruk og reparasjon. Byggteknisk forskrift krever siden 2022 at nye bygg tilrettelegges for demontering og ombruk. Fra EU, gjennom EØS-avtalen, kommer tre regelverk med direkte betydning for ombruk og reparasjon:

- økodesignforordningen stiller krav til holdbarhet og reparerbarhet, og innfører digitalt produktpass
- reparasjonsdirektivet gir forbrukere rett til reparasjon til rimelig pris og forlenger ansvarsperioden med tolv måneder ved reparasjon
- utvidet produsentansvar for tekstiler pålegger produsenter og importører kostnadene for innsamling og håndtering av tekstilavfall

Hva hindrer ombruk og reparasjon?

Nytt er billigere, enklere å finne og krever mindre innsats enn ombruk og reparasjon. Nye produkter masseproduseres i lavkostland og kan sjelden konkurreres med på pris, mens reparasjon utføres til norsk lønnsnivå og ilegges full moms. For bygningsmaterialer kommer kostnader til innsamling, transport og kvalitetssikring på toppen. Mange produkter er heller ikke utformet for reparasjon, og for tekstiler egner stadig mer av det som samles inn seg ikke for ombruk.

Få og små aktører gjør det vanskelig å bygge et lønnsomt marked. Reparasjonsmarkedet består hovedsakelig av små enkeltpersonsforetak med svak lønnsomhet, og det er vanskelig å rekruttere fagutdannede. Kommersielle aktører konkurrerer med ideelle som drives av frivillighet og tilskudd. Ombruk krever på sin side innsamling, kvalitetssikring og mellomlagring som gjør det kostbart, ved lave volumer.

Manglende oversikt og opplevd risiko gjør at mange velger nytt. Forbrukere vet lite om hva som kan repareres, hva det koster og hvilke rettigheter de har. Virksomheter mangler oversikt over tilgjengelige brukte materialer, særlig innen bygg der plattformene er fragmenterte og ombrukskartlegginger sjelden offentlig tilgjengelige. Regelverket stiller samme dokumentasjonskrav til brukte byggevarer som til nye, og den som bruker brukt må dokumentere at materialet er forsvarlig. Usikkerheten gjør at mange velger nytt.

Hva må til for å nå målet?

For å nå målet innen 2035 må det bli rimeligere og enklere å velge ombruk og reparasjon fremfor nytt. Nye produktkrav fra EU vil bidra, men i tillegg må følgende betingelser på plass:

- **Prisforholdet mellom nytt og brukt må utjevnes.** Andre europeiske land har prøvd ut flere virkemidler, som avgifter som gjør nytt relativt dyrere, gebyrordninger ved kjøp av nye produkter som finansierer reparasjons- og ombruksordninger, direkte støtte til forbrukere i form av reparasjonsbonuser, og støtte til omsetning av brukte varer. Slike tiltak kan bidra til å bygge opp et profesjonelt marked for reparasjon og ombruk over tid, og gjøre det mer lønnsomt å holde produkter i bruk fremfor å kjøpe nytt.
- **Koblingen mellom de som har noe å tilby og de som etterspør, må styrkes, både i forbrukermarkedet og i næringslivet.** I dag er tilbyderne for mange og for små til å nå ut til nye kjøpergrupper på egenhånd, og kjøpere mangler oversikt over hva som er tilgjengelig. Mye av grunnlaget for bedre informasjonsflyt vil komme gjennom EU-regelverket, blant annet gjennom digitale produktpass og utvidet produsentansvar. Det nasjonale handlingsrommet ligger særlig i å tilrettelegge for at denne informasjonen deles og brukes på tvers av aktører, og i å sikre at nasjonal infrastruktur kobler aktørene sammen på en måte som fungerer i praksis.
- **Informasjon om ombruk og reparasjon må bli mer tilgjengelig og nå bredere ut.** Mange forbrukere vet ikke hva som kan repareres, hva det koster, hvor de kan få hjelp eller hvilke rettigheter de har til reparasjon. Informasjonstiltak som rettes mot ulike grupper av befolkningen, og ikke bare de som allerede er opptatt av temaet, vil kunne senke terskelen for å velge reparasjon og ombruk fremfor nytt.